

קובץ
הישר זה טוב
ח

שיעורים שנאמרו ע"י הגאונים ראשי בית ההוראה
ושו"ת שנכתבו בידי רבני בית ההוראה

בשאלות אקטואליות השכיחות והמצויות
בדיני ממונות וריבית
ושאלות בשאר חלקי השולחן ערוך

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשע"א

עיה"ק ירושלים תובכ"א
גיסן תשס"ט

ראשי הבית

משאו של

הנאון רבי זלמן נחמיה גולדברג שליט"א

מראשי בית ההוראה

בהיכל בית ההוראה

חוד"מ סוכות תשס"ט

בענייני שליחות ועבר כנעני

גדר הנטילה כלולב - שליחות בנטילת לולב ובשאר מצוות - גדרים
בכללי מעשי המצוות והאיסורים - שליחות בכסף שליח מדין עבר כנעני
- מצוה בו יותר מבשלוחו בהכנה למצוה ובסיוע למצוה

ראשון, ובשאר ימי החג כשר. ואילו
הלימוד הג' שתהא לקיחה לכל אחד
ואחד, נוהג בכל הימים. ובתוס' (סוכה
כ"ט ע"ב ד"ה בעינן) עמדו ע"ז, דמאי
שנא חסר ושאל שאינם נוהגים ביו"ט
שני, מלקיחה לכל אחד ואחד שנוהג גם
ביו"ט שני. ותירצו, שכיון שנטילת לולב
ביו"ט ראשון חיובו מדאורייתא גם
בגבולין, ובשאר ימים מדרבנן זכר
למקדש, לכן בעיקר הלקיחה דהיינו,
נטילת ד' מינין, ולקיחה לכל אחד,
תיקנו חכמים גם בשאר ימים כעין
דאורייתא, אבל חסר ושאל שאינם
דינים בעיקר הלקיחה לא תיקנו כעין

מהפסוק [ויקרא כג], ולקחתם לכם ביום
הראשון וגו', למדו חז"ל
במסכת סוכה שלושה לימודים בהלכות
ארבעה מינים. א', ולקחתם שתהא
לקיחה תמה, לאפוקי חסר. ב', ולקחתם
לכם משלכם, לאפוקי גזול ושאל
שאינו יוצא בהם. ג', ולקחתם שתהא
לקיחה לכל אחד ואחד.

והנה שניים משלשת ההלכות שנלמדו
מפסוק זה, הגבילו חז"ל רק
ליו"ט ראשון ולא לשאר ימי החג. והם,
לקיחה תמה, שבשאר ימים גם החסר
כשר. וכן שאל אינו פסול אלא ביו"ט

דשאל וחסר אינם פסולים אלא ביו"ט ראשון דוקא, ולקחתה לכל או"א צריך גם בשאר ימים, עיי"ש, ולדבריו חזרה קושית התוס' למקומה, שאם הפסוק ולקחתם שממנו נלמדו הלכות שאל וחסר אינו עולה אלא על יו"ט ראשון, מדוע צריכים שתהא לקיחה לכל או"א בשאר ימים.

דאורייתא. ולפי"ז בזמן שביהמ"ק היה קיים שהיו מחוייבים ליטול במקדש כל שבעה מה"ת, היו החסר ושאל פסולים גם בשאר ימים, שהפסוק ולקחתם עולה על כל שבעת ימי החג. אמנם הרמב"ן (במלחמות ד' ט"ו מדה"ר) נחלק ע"ז, וכתב דלא שנא לפני חרבן ול"ש אחר חרבן, גזיה"כ הוא

גדר נטילת לולב

לקיחת הלולב ממקום שהיה מונח ליטלו בתוך ידו, או שאין בכלל מצות ולקחתם פעולת גדר נטילה ולקיחה דוקא, אלא שיהא הלולב לקוח ומונח בידו לשם מצוה. וע"פ המסופר, התווכחו בזה החתם סופר והג"ר בונם איגר זצ"ל. ונפק"מ, באחד שנטל הלולב לתוך ידו לפני עלות השחר והחזיקו בידו עד אחר עלות השחר אם קיים המצוה, שאם צריך פעולת נטילה ממש הרי לא נטלו בשעת חיובו, ואם לא צריך רק שתהא מונחת בתוך ידו, קיים המצוה.

וידועה קושית התוס' רי"ד [קידושין מ"ב ע"ב], והביאו גם קצוה"ח [סי' קפ"ב סק"א], שאחר שחידשה התורה דיני השליחות, מדוע לא תועיל שליחות לכל מצוות שבתורה, ויאמר אדם לחבירו שב בסוכה עבורי או הנח תפילין עבורי. ותי' התורי"ד, שלא שייך שליחות אלא בדבר שיש למעשה מצד עצמו שייכות למשלח, כמו קידושין וגירושין ומו"מ וכדו', שהמשלח הוא

וכרי ליישב נקדים, שלכאורה צ"ב מדוע נצרכה התורה לגלות וללמדנו שצריך שתהא לקיחה לכל או"א, ומה היינו סבורים לומר אילו לא גילתה לנו התורה דבר זה, וכי נשתנתה מצוה זו מכל מצוות שבתורה המוטלות על כל איש ישראל. בפשטות נראה, שלולי הגילוי של הפסוק היתה מועילה שליחות, היינו שאף שכל אחד חייב במצות לולב יכול לקיימה ע"י שליחות, והיה יכול אחד ליטול לולב עבור חבירו. אלא שלפי"ז נמצא שבאה התורה כאן לגלות ולמעט שלא תועיל שליחות בזה, ויקשה מדוע איפוא לא נשאו ונתנו בסוגיא דשליחות בקידושין [ר"פ האיש מקדשן העוסקת במקורות השליחות בתורה, שלכאורה היה לנו ללמוד מכאן דל"מ שליחות בכל מצוות התורה, דמ"ש מצוות נטילת לולב משאר מצוות.

ונראה ליישב, דהנה, האחרונים חקרו בגדר מצות ולקחתם בלולב, אם צריך שתהא לקיחה בפועל, דהיינו

יקימנו וכו', אבל לכו"ע מעיקר הדין שלוחו של אדם כמותו בזה. והקשה הש"ס, ואמאי והא לא שמיע ליה. ופיי הרא"ש, ושמיעת האפוטרופוס אינה כשמיעת הבעל, ואע"פ שעשאו שליח להפר, דבמידי דממילא לא שייך מינוי שליחות, ע"כ. כלומר שפעולת שמיעה אינה פעולה הנעשית בכוחו של השומע, אלא האדם במקומו עומד ללא מעשה והקול נכנס באוזניו מאליו, ושליחות לא שייך אלא בדבר שעניינו פעולה וכוח, שבזה שייכת שליחות שמייחסת הפעולה מהשליח למשלח, אבל במידי דממילא שהוא דבר הנעשה מאליו בלא פעולה כלשהי לא שייך שליחות. שעד כאן לא שמענו מג' מקומות שגילתה בהם התורה דין השליחות (שחיטת פסח, הפרשת תרומה, ונתנת גט) רק שהמעשה שעושה השליח מתייחס למשלח אבל שיהיה גוף השליח כגוף המשלח לא גילתה לנו התורה.

המקדש והוא המגרש או הקונה והמוכר ולא השליח, שעצם מעשה הקידושין והגירושין שמקדש האשה או מגרשה עבורו וכן הקנייה מתייחס בעצם למשלח גם לולי דין השליחות, משא"כ הנחת תפילין על גופו של השליח או ישיבת סוכה של השליח אין לה שום שייכות למשלח מצד עצמו, עיי"ש.

אולם הקצוה"ח תי' הקושיא באופן אחר, ע"פ מש"כ הרא"ש בנדרים (ע"ב ע"ב) על קושיית הגמ' שם על הברייתא, דהאומר לאפוטרופוס, כל נדרים שנודרת אשתי מכאן ועד שאבוא ממקום פלוני הפר לה, והפר לה, יכול יהו מופרין, ת"ל אישה יקימנו ואישה יפירונו, דברי ר' יאשיהו, א"ל ר' יונתן מצינו בכל התורה כולה שלוחו של אדם כמותו. מבואר שאפילו ר' יאשיהו לא נחלק על ר' יונתן אלא משום גזיה"כ דאישה

יש מצוות ואיסורים שעיקרם המעשה וכוח הפעולה ויש שעיקרם התוצאה אפילו ממילא

המעשה שעשה, ואילו השליח גוי על התינוק ונתמעך לא עבר על רציחה. וכן איסורי שבת עיקרם ע"י פעולה, ודוגמא לדבר עי' אבנ"ז בענין צידה (או"ח סי' קצ"ג) שכתב לבאר הטעם, שאם ישב לו אחד ליד פתח הבית וכישיבתו חסם את הפתח בעד בהמה ששהתה בבית, ונמצא עובר על צידה, ושוב בא שני

ובכלל המצוות מצינו מצוות וחיוכים שעיקרם הוא הפעולה והכח שמפעיל האדם, כגון שחיטת הפסח שצריך כוח בפעולת השחיטה, או מילת בנו שזו פעולה מכוח המוהל. וכמו"כ באיסורים, יש שעיקרם כח ופעולה, כרוצח. וכן הוכיח הגר"ח (פ"ה מיסודה"ת) שעיקר חיוב הרוצח על

וכמו"כ, ישיבת סוכה, עניינה מציאות הגוף בסוכה ולא הכניסה בפועל, שהרי אף הנכנס לפני יו"ט לסוכה ויושב שם ביו"ט קיים המצוה, והלכך אין אפשרות שהשליח יישב בסוכה ומציאות זו תתייחס למשלח.

ועתה נשוב לקושית התוס' הנ"ל, בנידון מצוות נטילה לכל אחד ואחד שמעכבת בשאר ימים, ואילו שאר מיעוטים שנלמדו מולקחתם אינם מעכבים רק ביום ראשון. דהנה אם נאמר שמצוות נטילת לולב גדרה לקיחה ונטילה ממש, שהיא כוח ופעולה, יש לדון שפיר שתועיל נטילת לולב ע"י שליח, אך אם נאמר שאין גדרה נטילה ולקיחה, אלא הימצאות הלולב בתוך ידיו לשם המצוה לא ניתן לייחסה למשלח, שהרי אין ענינה כוח ופעולה אלא מציאות. ועפ"ז נראה לומר שזה גופא התחדש בפסוק ולקחתם, שתהא לקיחה לכל אחד ואחד, שאין ענין הלקיחה כלולב פעולת נטילה ולקיחה ביד, וכמצות מילה ושחיטת פסח שעיקרם המעשה כנ"ל, אלא עיקרה שיהא הלולב נטול בידו, והלכך צריך דוקא שיקח כ"א בפ"ע ואין מועיל בזה שליחות. ומיושב היטיב מפני מה לא נשאו ונתנו בש"ס קידושין להוכיח מכאן דל"מ שליחות בכל מקום, שהרי אין למידים מולקחתם אלא שאין גדר הלקיחה כח ופעולה אלא מציאות, ומטעם זה אין בה שליחות, ואין זה נידון כלל לשליחות דעלמא שהיא רק

וישב לצידו, ואח"כ עמד הראשון והלך לו ונשאר השני לשבת שם, שאין השני חייב על צידה, שאע"ג שבישיבתו צד הבהמה מ"מ לא עשה מעשה בידיים, שצידתו הינה ממילא על הבהמה שכבר ניצודה ואינו חייב עד שתבוא המלאכה ע"י כח ופעולה. ומאידך, מצינו מצוות וחיובים שאין עיקרם כח ופעולה דוקא, כמו בכתובות [ל' ע"ב] שהתוחב חלב לתוך בית הבליעה של חברו חייב הבולע אע"פ שלא עבר על אכילת החלב ע"י כח ופעולה. וכמו"כ באיסורי עריות באשה, אף שהאשה אינה רק קרקע עולם ואינה עושה כלום חייבת, משום שלא נצרך בהם כח ופעולה אלא מציאות העבירה וההנאה. ועפ"ז מבאר קצוה"ח החילוק בין הנחת תפילין וישיבת סוכה למצוות שחיטת פסח ומילה לענין השליחות, שבמצוות פסח ומילה שעניינם כוח ופעולת מעשה המצוה בלבד, מתייחסת הפעולה בהם למשלח, ומועילה שליחות עליהם. משא"כ מצוות הנחת תפילין מורכבת מב' עניינים, א', פעולת הקשירה עצמה שהיא אכן כוח ופעולה, ב', הנחת התפילין על גופו שהיא מציאות ממילא, היינו שהתפילין מונחים על גופו במקום הראוי, וא"כ אף שלענין הא' אכן שייך התייחסות ושליחות, ומה"ט האומר לחבירו קשור תפילין על גופי קיים המצוה ויכול לברך על הנחת תפילין, מ"מ לענין החלק השני שהוא מציאות ממילא שהתפילין מונחים על הגוף כאמור, לא שייך התייחסות ושליחות.

כמעשה הבא ע"י פעולה. וכזה יש ליישב ג"כ כמה שונה הלימוד שתהא לקיחה לכל אחד ואחד שנוהג גם בשאר ימים, משאול וחסר שאינם נוהגים אלא ביו"ט ראשון, שאין הלימוד שתהא לקיחה לכל או"א בבחינת דין וגזיה"כ בפני עצמו, אלא גילוי מילתא בעלמא על ענין הלקיחה שאין ענינה נטילה אלא

אחיזה בידיים, והלכך לא תועיל בה השליחות ובעינן נטילה לכל אחד ואחד. ופשוט, שאין לומר שיש חילוק בגדר המצוה, שביו"ט ראשון גדרה כך ובשאר ימים גדרה נטילה ממש, שודאי גדר אחד יש לו בכל הימים, וכשם שביו"ט ראשון אין לעשות שליח לנטילה שהוא מילי דממילא ה"ה בשאר ימים.

גדרי דין עבד כנעני בקידושין

בש"ם קידושין ז' ע"א, האומר לאשה הילך מנה והתקדשי לפלוני, מקודשת מדין עבד כנעני, מה עבד כנעני משתחרר בכסף ע"י אחרים, היינו שאחרים נותנים לאדון כסף עבור שחרורו, ואע"ג שלא חסר העבד כלום משתחרר, אשה זו ג"כ אע"פ שהמקדש לא חסר כלום, כיון שנתן אחר כסף קידושין עבורו, מקודשת. וכתב רש"י, הילך מנה והתקדשי לפלוני, והוא שלוחו אלא שמקדשה משלו. ולפום ריהטא נראה מדבריו, שגם דין עבד כנעני לא מהני אלא כשהוא גם שליח של המקדש. אלא שלפ"י צ"ב, שאם המקדש הינו שליח של הבעל לשם מה נצרכו לחידוש ודין מיוחד של עבד כנעני, והרי בכל התורה כולה קי"ל שלוחו של אדם כמותו, ומדוע לא יוכל לקדשה השליח גם אם המעות שלו מדין שליחות בלבד. ונראה לבאר עפ"י מה שנתבאר לעיל, דלא מהני שליחות אלא למעשה המתבצע ע"י כח ופעולה המתייחסת למשלח, אבל מציאות קיימת

לא שייך לייחס למשלח. ולפ"י נראה דה"ה בקנין כסף, שענייננו שכספו של הקונה נקנה למקנה ותמורתו זוכה במקחו, ואם צריך דוקא שהקונה יחסר מממונו כדי לקנות מהמוכר אין שייך שליחות בזה, שחסרון ממון כיון שאינו כח ופעולה אלא מציאות לא שייך לייחס למשלח. וזו כוונת רש"י, דאע"ג שמינהו שליח, כיון שמקדשה משלו ואין המשלח נחסר כלום וחסרון ממון של השליח לא שייך לייחס למשלח, צריך ללומדו מדין עבד כנעני.

אולם יש להקשות ע"ז, ממש"כ החלקת מחוקק והפר"ח באהע"ז סי' ק"כ, ליישב קושית הראשונים על המשנה בגיטין ס"ו, מי שהיה מושלך לבור ואמר כל השומע את קולו יכתוב גט לאשתו, הרי אלו יכתבו ויתנו. והקשו הראשונים, הרי קי"ל דגט צריך לכותבו על קלף של הבעל דוקא, וא"כ האיך יכתבו על קלף שאינו של בעל. (וע"י רמב"ן ורמ"ה מה שתירצו), ותירצו

הח"מ והפר"ח הנ"ל, שכיון שנעשה שלוחו לגרש, יכול לכתוב גם על קלף שלו, שהרי שלוחו של אדם כמותו. מכואר מדבריהם שאף ממונו של השליח שאינו כח ופעולה אלא מציאות מתייחס למשלח, ודלא כמתבאר.

יש לחלק בין כסף לקנין לכתובת גט דבעינן משל בעל

הגט על קלף של הבעל אין מהותו תמורה ותשלום, אלא הוא תנאי בנותן הנאמר בקרא, שצריך שנתנת הגט תהיה משל הבעל דוקא, וא"כ י"ל שלא צריך לייחס ממון השליח למשלח, שכל שהשליח הוא המגרש והנותן א"כ ונתן דקרא עליה קאי, ומהני ג"כ כשנותן גט הנכתב על קלף שלו, שהרי סו"ס מקיים דין נתנה כהלכתה.

ואולי יש לחלק בין הנידונים, דשאני קנין כסף בקניינים וקידושין, שמהותו תמורה ותשלום למה שמוכר לו או לאשה המתקדשת לו, (ועי' ט"ז וסמ"ע חו"מ ריש סי' ק"צ), והלכך כל שנותן השליח עבור הקנין מכספו לא שייך לייחס התמורה הניתנת בעדו למשלח, שהרי השליח הוא שנחסר, והתמורה ניתנת לו דוקא, ואיך נייחס מציאות כזו למשלח, משא"כ כתיבת

דעת הקצות שאין דין עבד כנעני שייך לשליחות

שהעדים קנו עבורו). ולכאורה תמוה, מדוע דקדקו התוס' רק על נוסח השטר ולא על הקנין עצמו, שא"א שיזכו העדים הסודר עבורו, אלא צריך שהעכו"ם עצמו יתן הסודר. ובקצוה"ח תי', שהקנין סודר עצמו שנותנים העדים אינו בתורת שליחות מהקונה אלא מצד דין עבד כנעני, היינו שמעולם לא זכה הקונה בסודר של העדים, ומ"מ זוכה הקונה ע"י הקנאת הסודר של העדים למקנה מדין עבד כנעני, שמשם למידיים שעיקר הקנין מתקיים ע"י קבלת המקנה ולא ע"י חסרון ממון של הקונה, ואין מעכב מה שהסודר אינו של הקונה לזכות בחליפיו כשהמקנה קונה הסודר. ואין זה מטעם שליחות, שהרי ניתן

והנה בקצוה"ח [קכ"ג סק"ה] כתב ליישב דברי התוס' בקידושין [ג' ע"א] שהוכיחו שגוי קונה בקנין סודר. והוסיפו, שכן היה רגיל ר"ת לשלוח הרשאה ביד גוי, (הרשאה עניינה הקנאת החוב והתביעה שיש לתובע על הנתבע, לשליח הנשלח לתבוע את הנתבע במקומו), והיה מקנה בחליפין. וסיימו התוס', ומיהו בזה צריך ליזהר שלא לכתוב וקנינא מיניה (שבכל השטרות המעידים על קנין הנעשה בין המקנה לקונה, רגילים לכתוב וקנינא מיניה, כלומר אנו העדים הקנינו את הסודר לקונה ונתנו שוב למקנה), דאין שליחות וזכיה לגוי, אלא וקנה הגוי כתבינן (כלומר, שהגוי עצמו קנה ולא

לשחרר עבד אם אחרים נותנים עבורו כסף לארון, ואף שאין העבד רוצה בכך משתחרר בע"כ. ולכן לא דיקדקו התוס' אלא על נוסח השטר ולא על עצם הקנין, שעצם הקנין מתקיים גם ע"י סודר של העדים מדין עבד כנעני.

ומבואר מדברי הקצוה"ת, שאף בגוי נתחדש דין עבד כנעני, אע"פ שגויים לאו בני שליחות וזכיה ניהו. שמענו מזה שלדעתו דין עבד כנעני אינו פועל מדיני השליחות כלל. אלא שא"כ יש להעיר כנ"ל, לשם מה הוצרך רש"י להעמיד הסוגיא בקידושין בדין עבד כנעני כשהיה שלוחו של המקדש, כיון שאין לעבד כנעני שום סרך של שליחות. ונראה לתרץ, שרש"י לא העמיד הסוגיא כשהיה שלוחו אלא לצורך רצון וגמירות דעת של הבעל לקדש, שפשטות הסוגיא מדובר כשלא סיכם עמה הבעל על הקידושין, ולא גילה דעתו שרוצה לקדשה, אלא השליח מעצמו מחליט ומסכים עבורו, ואע"פ שדין עבד כנעני אי"צ לשליחות, צריך רצון המשלח, שבעל כרחו בודאי לא נקנה לו, ולזה צריך שיהא שלוחו, ולכן העמיד רש"י הסוגיא כששלחו וגילה דעתו שמסכים ורוצה בקידושי השליח, אבל מצד עצם הקנין אין צריך להיות שלוחו. אבל בעובדא דר"ת, שהרשה את הגוי לתבוע בשבילו, מיירי שדיבר וסיכם עמו ר"ת הכל, רק שמעשה הקנין עשו העדים בשבילו, ולזה אין צריך שיהיה שלוחו, ומ"מ מדובר כשהגוי היה במעמד שהעדים נתנו סודר לר"ת

לזכות לגוי, אבל בעבד ניתן לשחררו גם אם אינו רוצה כנ"ל, שעיקר שיחררו אפשר גם בע"כ, רק שאם שליחו מקבל עבורו בעינין דין שליחות שיתמנה ע"י העבד, אבל כשמשתחרר מדין עבד כנעני אין צריך רצונו כלל.

(ובחילוק זה שכתבנו שאפילו במקום שאין צריך מינוי שליחות, צריך רצון המשלח, יש לציין ג"כ לדברי רעק"א בגיטין ל"ב, על המשנה השולח גט לאשתו, והגיע בשליח או ששלח אחריו שליח ואמר לו, גט שנתתי לך בטל הוא, הרי זה בטל. ובגמ' דיקדקו הגיעו לא קתני אלא הגיע קתני ואפילו ממילא, ולא אמרינן לצעורה הוא דקא מכוין. פירש"י, הגיעו משמע שרף אחריו והשיגו, הגיע ואפילו ממילא, פי' שנשתהה השליח בדרך ופגשו המשלח במקרה בדרך וביטל הגט. ולא אמרינן לצעורה קא מכוין כלומר, שאין בדעתו לבטלו אלא לצערה בעלמא חדש או חדשים, שאם היה בדעתו לבטלו היה רודף אחריו לבטולי. וברשב"א הקשה עליו, דמהיכן יודעים שלא נתכוין לבטלו רק חדש או חדשיים, והלא אם יהיה רק צד של ספק שנתכוין אף יותר מחדש וחדשיים, שוב לא יוכל לגרשה בזה. וברע"א כתב לבאר דברי רש"י, דלצעורה קא מכוין הכוונה, שלא נתכוין לעולם לבטל הגט ממש, אלא לעכב את מסירת הגט, שגם זה ביד המשלח להשאיר את הגט והשליחות קיימים, ולעכב את מסירת הגט משום שאינו רוצה כעת במסירת הגט, וכיון שאינו

בגילוי דעת ששוב מתרצה סגי עיי"ש. ומוכח מדבריו שכדי לעכב ביצוע השליחות לא צריך ביטול דוקא, אלא סגי בגילוי דעת שאינו מרוצה, היינו שאי אפשר לקיים שום דבר בלא רצון המשלח אפילו אינו מבטל השליחות לגמרי.

רוצה א"א לקיים השליחות בעל כרחו של המשלח. ונפק"מ שאחר שיתרצה שוב לא יצטרך למנותו מחדש, שאילו היה מבטל הגט היה צריך למנותו מחדש, אבל אם אינו מבטל הגט רק מגלה דעתו שאינו רוצה בביצוע השליחות אינו צריך מינוי חדש אלא

מצוה בו יותר מבשלוחו

המצוה ג"כ מצוה בו יותר מבשלוחו, וכמו שהאריכה הגמ' בענין הכנה לצרכי שבת, שאין כאן קיום מצוה רק הכנה לקיים מצוות עונג שבת, וצריך ביאור טעם הענין, שגם בזה מצוה בו יותר. ונראה הביאור, ע"פ מה שכתבו האחרונים שבענין כבוד שבת ישנם ב' מצוות, כבוד, ועונג. כבוד, נלמד מקרא ד'וכיבדתו', ועונג, נלמד מקרא ד'וקראת לשבת עונג'. וגדריהם שונים זה מזה. גדר העונג הוא העונג וההנאה בשבת עצמה, תענוג מסעודת שבת, הנאה מנרות שבת, שינה בשבת וכו'. גדר כבוד הוא, הכבוד שהאדם רוחש לשבת, במה שמכין ודואג קודם לכן שבכניסת השבת יוכל להתענג בה כראוי, משל לאדם שבא להתאכסן אצלו מלך גדול, שמחמת הכבוד שהוא רוחש לו מכבד הבית ומכין ודואג לכל צרכיו קודם בואו, וכן בשבת מה שדואג לכבוד הבית ולהטיב הנרות ולהכין כל צרכי שבת מקיים בזה עצמו מצות כבוד, ומה"ט ג"כ אין הכנת צרכי שבת גדר הכנה למצוה אלא קיום מצוה ממש, שבזה

במשנה קידושין מ"א ע"א האיש מקדש בו ובשלוחו. ובגמ' מקשים, השתא בשלוחו מקדש בו מיבעיא, אמר רב יוסף מצוה בו יותר מבשלוחו, (דכי עסיק גופו במצות מקבל שכר טפי, רש"י), כי הא דרב ספרא מחרין רישא (לכבוד שבת, רש"י), רבא מלח שיבוטא (דג). וכן פסק הרמב"ם והעתיקו המחבר באו"ח סי' ר"ג, ישכים בבוקר כיום ששי להכין צרכי שבת, ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו, כי רב חסדא היה מחתך הירק דק דק, ורבה ורב יוסף היו מבקעין עצים, ור' זירא היה מדליק האש, ורב נחמן היה מתקן הבית ומכניס כלים הצריכים לשבת ומפנה כלי החול, ומהם ילמד כל אדם ולא יאמר לא אפגום כבודי כי זה הוא כבודו שמכבד השבת, ע"כ.

הנה, לכאורה משמע שהגמ' חידשה בזה, שלא רק לקיום המצוה עצמה, כקידושי אשה, יש מצוה בו יותר מבשלוחו, אלא אף להכנה גרידא לצורך

מקיים מצוה כבוד השבת. ולפי"ז יתכן שבשאר מצוה לא נאמר דין זה שמצוה בו יותר מבשלוcho על הכנת המצוה, רק

על קיום המצוה עצמה, שהכנת צרכי שבת אינו הכנה למצוה אלא מצוה בפני עצמה כנ"ל.

גדול כבוד הבריות

במשנת ברורה סי' ר"נ שם (ביאה"ל ד"ה כי זהו כבודו) כתב, שהרמב"ם והמחבר האריכו כאן ביחוד בהדפת טענת היצה"ר, האיך אפגום כבודי בהתעסקות צרכי השבת, כדי ליישב מה שהקשה החוות יאיר, דהאיך הקילו האמוראים בכבודם, הרי גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה. (ובגמ' ברכות י"ט ע"ב הסיקו, שמה שהותר לעבור על לא תעשה משום כבוד הבריות, הוא בשב ואל תעשה אף בלאו דאורייתא, ובקום ועשה רק באיסורים דרבנן. היינו שבאיסור דרבנן, כגון מי שנקרעו לו ציציותיו בשבת בכרמלית, אף שציציותיו פסולים וחשיב משא, מ"מ כיון שאין זה כבוד הבריות לפשוט הטלית בשוק, מותר לו להמשיך בהליכתו, אף שעובר על איסור דרבנן בקום ועשה. וכן בשב ואל תעשה אף בדאורייתא, כגון ההולך למול את בנו, וראה מת מצוה מוטל לפניו, חייב לקוברו, אף שמבטל עי"ז ממצות מילת בנו, שכבוד הבריות דוחה עשה דאורייתא בשוא"ת). לזה אמר, שזה כבודם, שעוסק בעצמו במצוה וניכר שעושה כן לכבוד הש"י. ולא דמי להשבת אבידה, שאם אין זה לפי כבודו, כגון זקן ואינו לפי כבודו, אין צריך

להשיב אבידה, דשאני התעסקות בצרכי שבת, שניכר שעוסק במצוה, משא"כ השבת אבידה אינה ניכרת שמתעסק במצוה, עיי"ש.

ויש להעיר על דברי הביאור הלכה מהגדת עדות, שנפסק בשו"ע חו"מ סי' כ"ח ס"ה, שאם היה ת"ח יודע עדות על חבירו, ותבעו חבירו שיעיד לפני ב"ד קטן ממנו, אם הוא עדות ממון אינו חייב לילך ולהעיד (שכיון שאי"ז לפי כבודו פטור), אך אם יש בו צד אפרושי מאיסורא (פי"ה הסמ"ע, כגון שרוצים הב"ד להתיר עגונה והוא יודע שבעלה חי), חייב לילך ולהעיד. ולכאורה הרי בבא לבי"ד למסור עדות, ניכרים הדברים שמתעסק במצוה, ומדוע פטור מלילך ולהעיד כשאי"ז לפי כבודו, ע"פ כללו של הביאה"ל. ודוחק לומר, דמ"מ בשעת הליכתו לב"ד אינו ניכר שהולך להעיד לשם מצוה, וצ"ע.

אולם לענ"ד לא הבנתי דבריו, שהרי לא מצינו בכל התורה כולה, שנפטר אדם מקיום מצוות מחמת הקלת כבודו אלא במצוות שבין אדם לחבירו בלבד, כהשבת אבידה, הגדת עדות וכדו', אבל במצוות שבין אדם לשמים פשוט שמחויב בהם כל אחד, אפילו כשצריך

לוותר עליה כדי שלא להקל בכבודו, פטור גם מלהשיב לחבירו. ומוכח שכבוד שקול כמו ממון, ומה"ט אינו מחויב להקל בכבודו - שנידון כהפסד ממון - כדי להחזיר לחבירו אבידה, כנ"ל שבמקום הפסד ממון לא חייבוהו בהשת אבידה. והלכך, כשם שטענת הפסד ממון אינה פוטרת אלא ממצוות שבין אדם למקום, מה"ט גם טענת זקן ואינו לפי כבודו אינה פוטרת אלא ממצוות שבין אדם לחבירו דוקא. וכיון שכן איך ס"ד לפוטרו ממצוות כבוד שבת בטענת זקן ואינו לפי כבודו, והרי כבוד שבת מצוה שבינו לבין המקום היא, ואין טענת הקלת כבוד פוטרת ממנה כלל.

ולדעתי נראה לבאר כוונת הרמב"ם והשו"ע באריכות דבריהם, שכיוונו ליישב ענין אחר, שהתמיהה היא על רב ספרא ורבא דייקא למה הקילו בכבודם כדי לכבד השבת, שהרי הם מחויבים בכבודם משום כבוד התורה שהוא מצוה מה"ת, וא"כ האיך מותר להם להקל בכבודם. וע"ז תירץ, שזה כבודם שמקיימים מצוות הש"י, ואין כאן ביזוי כבוד התורה. אמנם רק לענין ביזוי כבוד התורה במקום מצוה אמרו שכיון שעושה כן לשם מצוה שבין אדם למקום, שאין בה דין פטור במקום הפסד ממון או אינו לפי כבודו, אין בזה משום ביזוי כבוד התורה, אבל

להתבונות עליהם ממש. ולא שמענו מעולם, שאם אינו לפי כבודו ללכת ולקנות תפילין, יהא פטור מלהניח תפילין. (ואע"פ שהבאנו לעיל מסוגיית הש"ס בברכות, דכבוד הבריות דוחה עשה דאורייתא בשוא"ת, כבר כתבו התוס' בב"מ (ל' ע"ב) דזה אינו אלא במת מצוה, ששלילת כבוד הבריות של מת גנאי גדול מאד, משא"כ בשאר כבוד הבריות, שהוא גנאי קטן, כהשבת אבידה). וראיה לזה נראה, מטענת הפסד ממון, שג"כ פוטרת מלהשיב אבידה, כמ"ש בגמ' ב"מ (ל' ע"א) שאם היתה מלאכה שלו מרובה משל חבירו, אינו חייב להשיב לו אבידתו. ופשוט שאינה פוטרת אלא ממצוות שבין אדם לחבירו, אבל על מצוות שבין אדם למקום חייב אדם אף להפסיד מממונו, שהרי חייב להוציא ממון כדי לקנות תפילין טלית ומזוזה, ולא נפטר בטענת הפסד ממון. ומוכרח, שיש לחלק בין מצוות שבין אדם לחבירו, שאין אדם מחויב להפסיד ממון בהם כדי להמציא לחבירו אבידתו או להעיד עבורו, לבין מצוות שבין אדם למקום שמחויב אף להוציא עליהם ממון. ולדעתי זה גם הטעם שזקן ואינו לפי כבודו אינו פטור רק ממצוות שבין אדם לחבירו ולא ממצוות שבין אדם למקום, שבש"ס משמע שכבודו של אדם שקול כמו ממון, כמו שאמר רבא כל שבשלו מחזיר בשל חבירו נמי מחזיר, כלומר, על אבידה שלפעמים מוכן האדם

במצוות שבין אדם לחברו שאינו חייב לוותר על כבודו, כבמצות השבת אבידה וכנ"ל, שכשם שאינו חייב בהפסד ממונו אינו חייב בהפסד כבודו, פטור אע"פ שמקיים מצוה בהשבת אבידה.

מצוה בו יותר מבשלוחו לענן סיוע לדבר מצוה

דרך אגב, יש לציין שמצוה בו יותר מבשלוחו לא נאמר רק על מצוה ממש, אלא אף במסייע לדבר מצוה משמע שיש מצוה בו יותר מבשלוחו. וכן מוכח מדברי הר"ן על המשך דברי הש"ס בקידושין שם, איכא דאמרי, בהא איסורא נמי אית בה וכו' וכי איתמר דרב יוסף אסיפא איתמר, האשה מתקדשת בה ובשלוחה, השתא בשלוחה מיקדשא בה מיבעיא, אמר רב יוסף מצוה בה יותר מבשלוחה. והקשה הר"ן, דהיכן מצינו שתהיה אשה מחוייבת בפריה ורבייה, והרי אין המצוה מוטלת אלא על הבעל. ותי, דמ"מ מסייעת לו במצוותו. מוכח מדברי הר"ן, שגם בסיוע למצוה יש

מצוה בו יותר מבשלוחו. (ועי' תשרי הר"ן סי' ל"ב), שסמך ע"ז גם להלכה, בנערה שאסרה עליה כל כסף קידושין שיבוא לידה בקונם על דעת רבים אם לא יסכים דודה לקידושין, ועשתה כן כדי להפקיע כל קידושין שיקדשוה נערי רחוב בדרך הפקר, אלא שברכות הימים כל שידוך שהיו מציעים לה היה דודה מסרב לו וישבה והלבינה ראשה. והתיר לה הר"ן להתיר נדרה, ואע"ג שכל נדר ע"ד רבים אין לו התרה אם לא לצורך מצוה, (ועי' בר"ן שם מדוע היתה צריכה לאסור את דמי הקידושין גם ע"ד רבים), הכא יש בקידושין צורך מצוה בזה שמסייעת לבעלה בקיום מצות פו"ר, וכמו שמוכח בגמ' עיי"ש).

